

51. vuosikerta
Kasvatustieteellisen aikakauskirjan 157. vuosikerta
Kasvatus ja koulun 106. vuosikerta

3/2020

Kasvatus

Pääkirjoitus

Janne Varjo 283 Korona koulussa – koulutussosiologisia havaintoja pandemian aikakaudelta

Artikkeleita

Outi Lietzén & Heikki Silvennoinen 286 Jatkokoulutus suunnitelmien ja perheen kannustuksen merkitys yhdistelmä-tutkinnon valinnassa

Jani Pulkki 302 Varsinainen minä ja henkisyys ekososiaalisen kasvatustieteellisen filosofian aspekteina

Anne-Mari Souto 317 Väistelevää ohjausta – Opinto-ohjauksen yksin jättävät käytännöt maahanmuuttotilastaisten nuorten parissa

Salla Myyry 330 Sukupuolten tasa-arvon diskursiivinen murros Perusopetuksen opetus-suunnitelman perusteiden 2004 ja 2014 välillä

Päivi Berg & Marja Kokkonen 343 "Ei tehdä mitään numeroa": Heteronormatiivisuus ja sukupuolen moninaisuus liikunnanopettajien puheissa seksuaali- ja sukupuoli-vähemmistöihin kuuluvista oppilaista

Lyhyempiä kirjoituksia

Teemu Valtonen, Mari Kyllönen, 356 TPACK – Työkaluja digimarattonille
Sini Kontkanen, Susanna Pöntinen,
Jari Kukkonen & Erkki Sointu

Kolumni

Jyri Lindén 362 Piilossa ruutujen takana?

Puheenvuoroja

Mari Kyllönen 364 Teknologian käyttö ja hyväksyminen:
Opettajan digipedagoginen osaaminen

Jaakko Kauko 369 Rationaalisuuden rajat koulutuspolitiikan
analyysissä

Antti Paakkari 375 Mitä puhelimet koulussa tekevät?
Näkökulmia mobiiliteknologioiden,
koulun ja kapitalismin suhteisiin

Kirja-arviointeja

Anne-Mari Souto 380 Koti etnistyviä koulutuspolkuja?

English Summaries

385

Kirjoittajat

387

Korona koulussa – koulutussosiologisia havaintoja pandemian aikakaudelta

Olemme eläneet tänä keväänä poikkeuksellisia aikoja. Ensimmäinen koronavirustartunta Suomessa vahvistettiin tammikuun lopussa Lapissa vierailleella kiinalaisella turistilla. Hallitus päätti 16. maaliskuuta mittavista epidemian leviämisen hidastamiseen tähtäävistä toimista: Suomessa otettiin käyttöön valmiuslaki ensimmäistä kertaa toisen maailmansodan jälkeen. Ensimmäinen henkilö Suomessa kuoli tautiin 20. maaliskuuta Uudellamaalla.

Osana rajoitustoimenpiteitä kaikki maan koulut päiväkotia ja esiopetusta lukuun ottamatta suljettiin, ainoastaan vuosiluokkien 1–3 oppilaiden, erityisen tuen oppilaiden, pidennetyn oppivelvollisuuden oppilaiden sekä perusopetukseen valmistavan opetuksen oppilaiden opetus järjestettiin lähiopetuksena. Myös yliopistojen rakennukset suljettiin, henkilöstö siirtyi tekemään etätöitä, lähiopetus keskeytettiin ja opetusta sekä ohjausta alettiin järjestää etäopetuksena poikkeustilanteen ajan. Kaikkiaan rajoitustoimenpiteiden kohderyhmä on ollut poikkeuksellisen mittava: varhaiskasvatuksessa sekä esiopetuksesta tohtorikoulutukseen ulottuvassa koulutusjärjestelmässä on noin 1,5 miljoonaa Suomessa asuvaa lasta, nuorta ja aikuista sekä noin 130 000 opetus- ja tutkimushenkilöä.

Hallitus päätti varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen rajoitteiden purkamisesta juuri ennen vappua. Päätöksen taustalla oli epidemiologinen arvio, jonka mukaan valmiuslain varhaiskasvatusta ja perusopetusta koskevan soveltamisasetuksen jatkamiselle ei ollut enää perusteita. Takaisin lähiopetukseen siirryttiin 14. toukokuuta alkaen. Vapun jälkeen hallitus suosittelee, että yliopistoissa, ammattikorkeakouluissa, lukioissa, ammatillisissa opetuksessa, vapaassa sivistystyössä sekä aikuisten perusopetuksessa jatketaan etäopetusta lukukauden loppuun saakka.

Tässä kaikessa on ollut paljon pohtimista. Olen pannut merkille, miten vuoden 2020 pandemiaan liittyvistä ilmiöistä ja tapahtumista puhutaan toistuvasti *riskeinä*. Sosiologiassa riskeillä tarkoitetaan tyypillisesti myöhäismodernin ajan ihmisen tuottamia potentiaalisia vaaroja tai epävarmuustekijöitä, joita voidaan etukäteen arvioida ja laskelmoida. Ulrich Beckin suomeksi vuonna 1986 ilmestyneen Riskiyhteiskunta-teoksen mukaan tällainen yhteiskunta on laajimmillaan ymmärrettyä sivilisaatio, jossa maapallon elämää uhkaa itse luotu mahdollisuus itsensä tuhoamiseen.

Paradoksaalisesti koronapandemian kaltaiset globaalit kriisit osoittavat, miten jo modernina aikakautena kehitetyt hyvinvointivaltiolliset instituutiot ja järjestelmät eivät takaakaan sitä pysyvyyttä, varmuutta ja turvallisuutta, joka on ollut kaiken vapautumisen, yksilöllistymisen ja liikkuvuuden ehtona jo viime vuosisadalta alkaen. On käynyt piinallisen selväksi, miten kriisi on kuormittanut terveydenhuollon, koulutuksen ja sosiaaliturvan kaltaisia hyvinvointivaltion palvelujärjestelmiä – sekä samalla testannut niiden toimintakykyä.

On käynyt myöskin selväksi, että pandemian kaltaisen riskin tuottamat uhat eivät jakaudu sosiaalisissa hierarkioissa tasaisesti. Suuret murrokset ja yllättävät kriisit ovat kautta aikojen vaikuttaneet voimakkaimmin kaikista haavoittuvimmista asemista oleviin. Kevään 2020 koronaviruspandemiassakin eriarvoisuuden ulottuvuudet ja muodot ovat yhteydessä toisiinsa: alempiin sosioekonomisiin ryhmiin kuuluvilla henkilöillä on esimerkiksi keskimääräistä enemmän perussairauksia – jotka puolestaan lisäävät koronavirustartunnasta aiheutuvien vakavien oireiden riskiä.

Riskien epätasainen jakautuminen heijastuu myös oppilaisiin ja opiskelijoihin. Pandemian alkupuolella Helsingin Sanomissa julkaistiin Terveys- ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimuspäällikkö Maria Vaalavuon kirjoitus, jonka mukaan:

Epidemian leviämisen torjumiseksi tehdyt välttämättömät toimenpiteet voivat lisätä eriarvoisuutta myös lasten välillä. Koulujen sulkeminen tarkoittaa, että joissain vähävaraisissa perheissä lapsen ainoa lämmin ateria jää saamatta. Kaikissa perheissä lapsi ei saa tarvittavaa tukea koulutehtävien suorittamiseen, eikä lapsella ole pahimmassa tapauksessa kotioloissa rauhallista tai edes turvallista paikkaa tehdä koulutyötä. (Koronavirusepidemia tuo eriarvoisuuden esiin, Vieraskynä, Helsingin Sanomat 3.4.2020.)

Korona on koetellut perheiden jaksamista. Kahden kuukauden etäopetusjakson aikana vanhemmille on langennut tavanomaista suurempi vastuu lastensa koulunkäynnistä. Lastensuojelun asiantuntijat ovat korostaneet perhetaustan vaikutusta poikkeustilanteessa. Korkeasti koulutetut toimihenkilövanhemmat ovat tyypillisesti olleet kotona etätöissä. Omien töidensä ohella he ovat pystyneet (vaihtelevalla menestyksellä, toki) tukemaan lastensa etäopiskelua. Työntekijäammateissa toimivien on taas käytännössä ollut mahdotonta järjestellä työtehtäviään viranomaisten asettamien rajoitustoimenpiteiden edellyttämällä tavalla. Heidän työnantajansa eivät myöskään tyypillisesti ole joustaneet yhtä paljon kuin asiantuntijoiden ja toimihenkilöiden. Vielä vaikeampi tilanne on ollut perheissä, joissa on esimerkiksi sairauksia tai päihteiden ongelmakäyttöä tai joissa vanhempien suomen kielen taito tai tietotekniset valmiudet ovat heikkoja.

Kriisi on saanut meidät tarkastelemaan koko koulutusjärjestelmää uusista näkökulmista. Ari Antikaisen, Risto Rinteen ja Leena Kosken kuvaama koulutuksen varastointifunktio on saanut uudenlaista merkitystä poikkeusoloissa. Sen sijaan, että varastointi koskisi ainoastaan ylimääräisen työvoimareservin talteen ottamista ja säilömistä kouluun, erityisesti peruskoulusta on puhuttu viime kuukausina poikkeuksellisen suoraan vanhempien työssäkäynnin mahdollistajana. Esimerkiksi tiedotusvälineiden uusintaman varastointidiskurssin mukaan oppilaiden on syytä olla koulussa sillä aikaa, kun vanhemmat käyvät töissä. Tähän liittyy osaltaan pandemian kirkastama näkemys kouluruokailusta esimerkiksi perusopetuslaissa määriteltynä subjektiivisena oikeutena – kategorisena vastakohtana tarveharkintaiselle etuudelle, jonka mukaisesti oikeus kouluruokailuun määräytyisi esimerkiksi sosiaalisin perustein.

Koulutusjärjestelmä on perinteisesti toiminut lasten ja nuorten olemista ja vointia tarkkailevana hyvinvointivaltiollisena instrumenttina, "tuntosarvina" perheiden arkeen. Opettajien merkitys niin oppilaitoksissa, koulussa kuin varhaiskasvatuksessakin on ollut huomattava lapsen oikeuksien edistämisessä: he tuntevat lapsen tai nuoren ja huomaavat, jos tällä ei ole kotona kaikki kunnossa. Etäopetuksessa tämän yhteyden merkitys on korostunut. Useiden perhe- ja sosiaalityön toimintojen sekä ohjattujen harrastusten ollessa tauolla opettajien videopuhelut ja tekstiviestit ovat ainoita kodin ulkopuolisen aikuisen kontakteja lasten sekä nuorten arkeen. Tässä kohtaa on tosin muistettava, että vaikka lapsen tai nuoren hätään pitää aina reagoida, opettajan tehtävä ei ole lähteä ratkomaan kaikkia ongelmia. Lapsiasiavaltuutettu Elina Pekkarisen mukaan opettajalla on oikeus olla opettaja eikä sosiaalityöntekijä. Jos opettajat hoitavat

sosiaalityöntekijöille kuuluvia tehtäviä, lasten ja nuorten haastaviin elämäntilanteisiin ei saada puututtua asianmukaisesti.

Poikkeustila ei kestä ikuisesti. Vapun jälkeen on julkisuudessa jo puhuttu ”normaaliin” palaamisesta. Mielestäni kysymys on kuitenkin monitahoisemmasta ilmiöstä. On selvä, että kaikki asiat eivät tapahdu samalla tavalla kuin ennen Covid-19-pandemiaa. Olen miettinyt, että pakon sanelema muutos ei kuitenkaan ole aina ainoastaan kielteistä, vaan se voi myös edistää toivottavaa kehitystä. Heti pandemian alkuvaiheessa pohdittiin muun muassa sitä, kuinka kriisi voi auttaa meitä kehittämään toimintatapoja, joita tarvitaan välttämättä esimerkiksi ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi. On myös esitetty näkemyksiä yhteiskunnallisen mentaliteetin muutoksesta, kollektivismin paluusta ja ääri-individualistisen aikakauden lopusta.

Ainakin voidaan arvioida, että suomalainen koulutusjärjestelmä otti maaliskuun jälkimmäisellä puoliskolla – pakon edessä – merkittävän digiloikan. Käytännössä tämä nopeuttanee jatkossa erilaisten etä- ja verkko-opintomahdollisuuksien valtavirtaistumista kaikilla koulutusasteilla. Samalla digitaalisten oppimateriaalien ja -aineistojen merkitys sekä tarve korostuvat koko koulutusjärjestelmässä.

Omat kokemukseni yliopiston etäopetukseen siirtymisestä vaihtelevat positiivisesti yllättyneen ja helpottuneen välillä. Kasvatussosiologia-kurssini luennot saatiin suoratoistettua ja tallennettua sekä essee palautettua pitkälti alkuperäisen suunnitelman mukaisesti. Osallistuin myös maaliskuun lopulla elämäni ensimmäiseen etävaihtokseen ja -karonkkaan (Heikki Kinnarin väitös Elinikäinen oppiminen ihmisistä määrittämässä: Genealoginen analyysi EU:n, OECD:n ja UNESCO:n politiikasta). Kokemus oli erittäin hyvä, suosittelen tästä eteenpäin kaikkien väitöstilaisuuksien suoratoistamista ja taltioimista.

Tätä kirjoittaessani koronan jälkihoito oppilaitoksissa on vasta edessä. Toivon vilpittömästi, että kun valtion ja kuntien talouksia (tyypillisesti leikkauksien ja veronkorotusten avulla) ”tarkastellaan uudelleen” epidemian jälkeen, vältetään tekemästä ratkaisuja, jotka merkittävästi heikentävät lasten ja nuorten hyvinvointia ja lisäävät syrjäytymistä. Se tulee sekä inhimillisesti että kansantaloudellisesti hyvin kalliiksi.

***

Hyvät lukijat, Suomen kasvatustieteellisen seuran hallitus päätti huhtikuun alussa käynnistää valmistelun Kasvatus-lehden siirtymiseksi digitaalisesti saatavilla olevaksi lehdeksi. Tähän tehtävään on nimetty työryhmä, joka toimii yhteistyössä Kasvatuksen päätoimittajan ja toimitusneuvoston, Koulutuksen tutkimuslaitoksen, Jyväskylän yliopiston Avoimen tiedon keskuksen sekä seuran hallituksen kanssa. Kerromme tarkemmin uudistuksen etenemisestä tulevissa numeroissa.

Janne Varjo